

ORTADOĞU SİYASETİNDE KÖRFEZ'İN ARTAN ROLÜ

“2011'deki Arap devrimlerini izleyen süreçte bölge siyasetinin en belirleyici aktörleri haline gelen, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar gibi aktif bir politika izleyen ülkelerin yanında Kuveyt, Umman ve Bahreyn gibi daha düşük profilde kalan, ancak bölgesel gelişmelerde söz sahibi olmaya çalışan ülkelerin oluşturduğu Körfez bölgesi günümüz Ortadoğu siyasetinde merkezi bir konum almıştır.

Doç. Dr. İsmail Numan Telci
ORSAM Başkan Yardımcısı

Ortadoğu siyasetinde son yıllarda dikkat çeken gelişmelerden birisi Körfez ülkelerinin bölge siyasetini domine eden aktörler haline gelmeleridir. Daha önceki yıllarda siyasi varlıkları

bu derece görünür olmayan, ekonomik kalkınmaya odaklanan ve dış politika aktivizmi anlamında “pasif” bir çizgide olan Körfez ülkeleri, özellikle 2011'deki Arap devrimlerini izleyen süreçte bölge siyasetinin en belirleyici aktörleri haline gelmişlerdir. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar gibi aktif bir politika izleyen ülkelerin yanında Kuveyt, Umman ve Bahreyn gibi daha düşük profilde kalan ancak bölgesel gelişmelerde söz sahibi olmaya çalışan ülkelerin oluşturduğu Körfez bölgesi günümüz Ortadoğu siyasetinde merkezi bir konum almıştır.

Arap devrimleri sonrası süreçte Ortadoğu'da gerçekleşen birçok gelişimde o ya da bu şekilde Körfez'in önde gelen ülkelerinin rolü ya da etkisi olduğu görülmektedir. Arap devrimlerinin yaşandığı Mısır, Libya ve Yemen gibi ülkelerdeki siyasi süreçlere doğrudan müdahil olan Körfez ülkeleri, Fas, Ürdün ve Lübnan gibi ülkelerdeki siyasi süreçlerde de rol oynamaya çalışmışlardır. Körfez ülkelerinin Afrika

Boynuzu, Kuzey Afrika ve Balkanlar gibi bölgelerde de yoğun bir dış politika ajandasına sahip oldukları gözlemlenmektedir. Bu noktada Körfez ülkelerinin Ortadoğu'daki siyasi gelişmeler üzerinde etkili olma anlamında öne çıkmasında hangi etkenlerin rol oynadığı konusu incelenmesi gereken bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle Körfez'in yükselişine olanak sağlayan başlıca nedenlerden bahsetmek yerinde olacaktır.

Bunlardan ilki, Körfez ülkelerinin dış politika stratejilerinde değişime gitmeleridir. Her ne kadar demografik ve coğrafi olarak kısıtlı bir kapasiteye sahip olsalar da, doğal

kaynakları ve ekonomik güçleri açısından Körfez ülkeleri küresel güçlerin Ortadoğu'da en fazla önem verdikleri aktörler olmuşlardır. Bu durumdan faydalanan bu ülkelerin bazıları ekonomik kapasitelerini işlevselleştirerek dış politika anlamında aktif bir çizgi izlemeye çalışmışlardır. Özellikle Katar'ın uzun dönemli bir dış politika stratejisi izlediği görülmüş, bu anlamda birçok aracı bölgedeki diğer ülkelerden daha aktif bir şekilde kullandığı gözlemlenmiştir. Suudi Arabistan ve BAE de bölgede önemli iki aktör olarak daha aktif bir dış politikanın planlarını yapmış, ancak bunu Arap devrimleri başlayana kadar hayata geçireme-

mişlerdir. 2011'de başlayan Arap devrimlerine kadar Riyad ve Abu Dabi'nin dış politikası daha ziyade Batı'daki müttefiklerine paralel bir şekilde gerçekleşmiş, bağımsız ve ülke çıkarlarını önceleyen bir nitelikte olmamıştır. Ancak 2011 devrimleri bir dönüm noktası olarak görülebilir. Devrim hareketlerinin Mısır, Libya, Tunus, Yemen ve Suriye gibi bölgedeki birçok ülkeye yayılması ve özellikle Mısır'da Müslüman Kardeşler hareketinin iktidar kadrolarını ele geçirmesi ile Körfez'deki Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn gibi ülkeler rejim güvenliği açısından endişe duymaya başlamışlardır. Bu ülkeler bölgesel düzeyde toplumsal tabana

sahip Müslüman Kardeşler hareketinin iktidarı Arap devrimlerinin Körfez ülkelerine kadar ulaşabileceğini düşünerek karşı-devrimci bir pozisyon almışlar ve devrimci hareketlerin başarısız olmasına yönelik siyaset yürütmüşlerdir. Bu durumun tek istisnası Suriye'dir. Burada İran tarafından desteklenen Beşar Esed yönetiminin devrilmesini İran'ın bölgedeki nüfuzunun kırılmasının önünü açacağını düşünen Körfez ülkeleri, Suriye'deki devrimci hareketi desteklemişlerdir. Öte yandan Katar da Arap devrimlerini izleyen süreçte daha aktif bir dış politika aktörüne dönüşmüştür. Katar'ın aktivizmi Arap devrimlerinin rejimi tehdit edebileceğinden değil, komşuları Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'in bölgesel nüfuzlarını artırarak Doha yönetimine tehdit oluşturabileceklerine dair duyulan endişeden kaynaklanmaktadır. Bu endişenin ne derece doğru olduğu 2017 yılında Riyad, Abu Dabi ve Manama'nın başını çektiği ülkelerin Katar'daki El-Sani yönetimine siyasi ve ekonomik bir abluka başlatmalarıyla ortaya çıkmıştır.

“
Körfez bölgesinin Ortadoğu siyasetinde belirleyici bir güç olarak yükselmesinin arkasındaki bir başka neden ise bölgedeki geleneksel aktörlerin gerek siyasi belirsizlikler, gerek ekonomik sıkıntılar ve gerekse de uluslararası gelişmelerin etkisiyle bölge siyasetindeki etkinliklerini yitirmiş olmalarıdır.

”

Körfez bölgesinin Ortadoğu siyasetinde belirleyici bir güç olarak yükselmesinin arkasındaki bir başka neden ise bölgedeki geleneksel aktörlerin gerek siyasi belirsizlikler, gerek ekonomik sıkıntılar ve gerekse de uluslararası gelişmelerin etkisiyle bölge siyasetindeki etkinliklerini yitirmiş olmalarıdır. Bu anlamda Mısır, Irak ve Suriye gibi Ortadoğu siyasetinin başlıca aktörlerinin son yıllarda farklı gerekçelerle liderlik vasıflarını yitirmesi önemli bir faktördür.

Dolayısıyla Arap devrimleri sonrası Körfez ülkeleri dış politika anlamında bir strateji değişikliğine giderek, pasif, reaksiyoner ve Batılı müttefiklerinin önceliklerine bağlı bir dış politika çizgisinden ayrılarak, aktif, agresif, müdahaleci ve ulusal çıkarları önceleyen bir dış politika stratejisi benimsemeye başlamışlardır. Bunun bir sonucu olarak askeri harcamaları son yıllarda ciddi bir artış içerisinde olan bu ülkeler, buna paralel olarak da bölgesel siyasette daha müdahaleci bir tutum içerisinde olmuşlardır.

Körfez bölgesinin Ortadoğu siyasetinde belirleyici bir güç olarak yükselmesinin arkasındaki bir başka neden ise, bölgedeki geleneksel aktörlerin gerek siyasi belirsizlikler, gerek ekonomik sıkıntılar ve gerekse de uluslararası gelişmelerin etkisiyle bölge siyasetindeki etkinliklerini yitirmiş olmalarıdır.

Bu anlamda Mısır, Irak ve Suriye gibi Ortadoğu siyasetinin başlıca aktörlerinin son yıllarda farklı gerekçelerle liderlik vasıflarını yitirmesi önemli bir faktördür. Örnek vermek gerekirse, uzun yıllardır Hüsnü Mübarek rejimi altında ekonomik anlamda ciddi bir ilerleme kaydedemeyen Mısır, 2011'deki devrim sürecinin ardından da siyasi bir belirsizlik içerisine girmiştir. 2013'teki askeri darbe ülkede istikrarsızlığın artmasına neden olmuş, darbe ile göreve gelen Abdülfettah El-Sisi rejimi ABD, Almanya, İngiltere, Fransa ve Rusya gibi ülkelerin ve Körfez'den Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn gibi ülkelerin finansal ve siyasi desteğiyle varlığını sürdürebilmiştir. Öyle ki bu süreçte Sisi rejiminin geleceği bir anlamda Körfez ülkelerinin desteğine bağımlı olmuştur. Böyle bir siyasi konjonktürde Mısır, Arap dünyasındaki geleneksel liderlik pozisyonundan ciddi anlamda uzaklaşmış, bölgesel politikalarda etkisi zayıflamış bir ülke haline gelmiştir. Bu da Körfez'in bir bölge olarak yükselişini hızlandırmıştır.

ABD liderliğindeki koalisyonun 2003 yılında başlayan müdahalesinden bu yana istikrardan uzak olan Irak ve 2011'de Arap devrimleri gösterilerinin rejimin kanlı müdahaleleri sonrasında bir iç savaş sarmalına giren Suriye de bölgede etkileri giderek azalan geleneksel güçlerdir. Bir dönem Arap milliyetçiliğinin en önemli merkezlerinden olan Bağdat ve Şam'ın dış müdahale ve iç savaş gibi nedenlerle bölgesel politikalarda etkisiz aktörler haline gelmeleri Körfez'de dış politika aktivizmi anlamında iştahlı ülkelerin daha fazla

hareket alanı bulmasının önünü açmıştır.

Bu anlamda bir başka neden ise Körfez ülkelerinin Ortadoğu siyasetinde söz sahibi olan küresel aktörlerle angajmanlarını artırmaları ve bu ülkelerle bölge siyaseti bağlamında ittifaklar kurmalarıdır. Bu noktada özellikle Suudi Arabistan ve BAE'nin Batı eksenindeki konumunu garantiye alarak ABD ve Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile ilişkilerini geliştirdiği görülürken, bir taraftan da Asya'nın önde gelen ülkeleri Çin, Hindistan ve Pakistan ile iş birliğini artırmaya çaba göstermişlerdir. Asya'nın büyük ekonomileri ile enerji bağlamındaki ticari ilişkilerini siyasi iş birliklerine de çevirmeye çalışan Riyad ve Abu Dabi, küresel ittifaklarını çeşitlendirme stratejisi izlemiştir. Yine bu ülkeler Rusya'ya yönelik açılımlar da yaparak, Moskova'nın Ortadoğu'daki artan aktivizminden yararlanmayı hedeflemişlerdir. Öte yandan Riyad ve Abu Dabi'nin özellikle ABD'de Donald Trump'ın başkanlık koltuğuna oturduğundan bu yana, Washington ve Tel-Aviv ile ilişkilerini geliştirmeye çalıştıkları, bölgesel politikalarda Tel-Aviv'le paralel hareket ettikleri görülmüştür. Öyle ki Trump'ın damadı ve danışmanı Jared Kushner'in ortaya attığı ve İsrail'in Filistin işgalini kurumsal bir yapıya büründürecek olan "Yüzyılın Anlaşması" önerisini en fazla destekleyen Arap yönetimleri Suudi Arabistan ve BAE olmuştur.

Dış politika aktivizmi anlamında öne çıkan bir diğer Körfez ülkesi olan Katar da gerek küresel gerekse de bölgesel güçlerle iyi ilişkiler geliştirerek Ortadoğu siyasetinde önemli rol oynayan ülkelerden bi-

risi haline gelmiştir. ABD, İngiltere ve Almanya ile yakın siyasi ve ekonomik ilişkilere sahip olan Katar, Asya'daki başlıca ülkelerle de iş birliklerini geliştirmiştir. Öte yandan bölgede özellikle Türkiye ile stratejik ortaklığa giden Doha yönetimi, Ankara'nın bölgedeki ilk askeri üssüne ev sahipliği yapma kararı almıştır. 2017 yılında Katar'a komşuları Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn tarafından başlatılan siyasi ve ekonomik ablukanın başarısız olmasında Katar'ın Türkiye ile kurduğu bu stratejik iş birliği de büyük rol oynamıştır. Benzer şekilde Katar yönetimi İran ile de iyi ilişkiler geliştirerek bölgesel politikalarda etkin bir aktör haline gelmiştir.

Körfez ülkelerinin bölge siyasetinde daha etkin aktörler haline gelmesi demografik ve askeri kapasite anlamında potansiyeli sınırlı bu ülkeler açısından bir takım risk ve kırılma noktaları da beraberinde getirmektedir. Daha önce müdahaleci bir dış politika tecrübesi olmayan ülkelerin, aynı anda farklı coğrafyalarda çatışma ya da siyasi süreçlere müdahil olmaları bu aktörlerin hedefe ulaşma noktasında zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. BAE'nin bir taraftan Yemen'deki çatışma ortamına yoğun bir şekilde müdahil olup diğer taraftan Libya'da merkezi hükümete karşı güçlere destek çıkarak bir mücadeleye girişmesi, Abu Dabi'nin iki meselede de sonuç almasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte Afrika Boynuzu ve Balkanlar gibi bölgelerde de gerek diğer Körfez ülkeleri gerekse de bölgesel güçlerle rekabet içine girmesi, BAE'yi bu yönde bir dış politikayı sürdürebilme anlamında

zora sokmaktadır. Benzer bir durum Suudi Arabistan için de söylenebilir. Arap devrimleri sonrası süreç ele alındığında, Suudi Arabistan'ın kendi dış politika öncelikleri bağlamında başarı olarak görebileceği yegane mesele Mısır'dır. Mısır'da Müslüman Kardeşler Hareketi'nin iktidardan uzaklaştırılması için yoğun çaba sarf eden Riyad, Yemen ve Suriye konularında ve İran'a karşı mücadelede hedeflediği dış politika amaçlarına ulaşamamıştır.

Körfez ülkelerinin dış politika aktivizmi uzun yıllardır bu bölge ülkeleri arasında var olan uyum ve iş birliği ortamını da ciddi anlamda zedelemiştir. Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn, Körfez İşbirliği Konseyi üyesi olan Katar'ı doğrudan karşılarına alarak bu ülke ile ilişkilerde onarılması güç hasarlara yol açmışlardır. Suudi Arabistan ve BAE'nin gerek bölgesel politikaları gerekse de bu iki ülkenin Katar'a yönelik siyasetine destek olmayan Kuveyt ve Umman'ın ise, Riyad ve Abu Dabi ile aralarında var olan güven ilişkisi ciddi biçimde sarsıl-

mıştır. Kuveyt ve Umman yönetimleri, Suudi Arabistan ve BAE ile benzer dış politika öncelikleri benimsememeleri durumunda Katar'ın uğradığına benzer bir akıbeta uğrama endişesi ile Riyad ve Abu Dabi ile aralarına mesafe koymuşlardır.

Körfez ülkeleri günümüz Ortadoğu siyasetinin en belirleyici aktörleridir, fakat uzun vadede bu konularını koruyabilecekleri tartışmalıdır. Demografik ve askeri kapasitelerinin kısıtlı olması, ekonomik kırılma noktaları, rejimlerin geleceğinin belirsizliği, bölgedeki geleneksel güçlerin eski lider konumlarına kavuşmaları veya yeni aktörlerin bölge siyasetinde etkili olmaları gibi unsurlar, Körfez ülkelerinin Ortadoğu siyasetindeki konumlarının bugün olduğu kadar merkezi olmamasına yol açabilecektir. Bununla birlikte bölgesel ve uluslararası konjonktürün mevcut halini devam ettirmesi, Körfez ülkelerinin bir süre daha bölge siyasetinde etkili aktörler olmalarına olanak sağlayacaktır. ■